

Ornis Hungarica 15-16: 59-62. 2008

Adatok a hortobágyi madárkórházban gyógykezelt madarak tolltetveiről (Phthiraptera)

Rékási József

Rékási, J. 2008. Data on avian lice (Phthiraptera) of birds medicated at the Hortobagy Raptor Rehabilitation Center. – Ornis Hung. 15-16: 59-62.

An ectoparasitological survey focused on the birds at the Hortobagy Raptor Rehabilitation Center was carried out between 01. 2000. and 11. 2003. A total of 24 birds were studied, representing 19 species and 7 orders. A total of 298 avian lice (Phthiraptera) were collected representing 24 species and 12 genera, including 7 species new to the fauna of Hungary. Concerns about nature conservation justify the method to collect parasites of strictly protected species in bird rehabilitation centres. The present study is the first to report parasites of the great white egret and red kite from Hungary, however, the red kite was originated from Germany.

2000 január és 2003 november között alföldi lelőhelyekről gyűjtött, és a hortobágyi madárkórházba gyógykezelésre küldött 24 madár ektoparazitológiai vizsgálatát végeztük el. A vizsgált madarak 19 fajba, és 7 rendbe tartoztak. A róluk gyűjtött 298 tolltetű (Phthiraptera) 24 fajba és 12 nembe tartozott, ebből a hazánk faunájára nézve új fajok száma 7. Természetvédelmi szempontok indokolják, hogy a fokozottan védett madarak esetében ne a természetben, hanem madárkórházban történjék a gyűjtés. A nagykovács és a vörös kánya esetében ezek az első hazai ektoparazitológiai adatok, bár meg kell említeni, hogy a vörös kánya Németországból származott.

Kulcsszavak: tolltetű, parazita, faunisztika, gazda-parazita jegyzék

Rékási J., Pannonhalmi Bencés Gimnázium és Kollégium, 9090 Pannonhalma, Vár 2. e-mail: rekasi@osb.hu

1. Bevezetés

A madárkórházakban kezelt madarokról gyűjtött tolltetvek faunisztikai szempontból különösen jelentősek, hiszen itt a védett, vagy fokozottan védett madárfajok parazitái is gyűjthetők, melyek a szabad természetben természetvédelmi okokból már évtizedek óta nem elérhetők. Ennek ellenére az egyik legjelentősebb ilyen hazai intézmény, a Hortobágyi Madárkórház esetében a gyógykezelt madarak tolltetveiről eddig csak igen kevés, részleges tanulmány jelent meg

(Solt 1998, Rékási *et al.* 2002). A jelen tanulmány célja enyhíteni ezt a hiányt.

2. Anyag és módszer

E tanulmányban a 2000. 01. 29-től 2003. 11. 22-ig történt gyűjtések anyagát írom le és elemzem. A gyűjtéseket dr. Déri János és dr. Déri Jánosné végezte, majd hozzám küldték a begyűjtött tetveket meghatározásra. A kórházba autó által elütött, sérült, vagy beteg madarak kerültek 24 helyről. A tetvek gyűjtését általában a műtét napján végezték. Nem sikerült

1. táblázat. Hortobágyi madárkórházban kezelt madarak tolltetvei (Phthiraptera). H= hím, N= nőstény, L= lárva.

hazai faunára nézve új faj	új tetűfaj	H	N	L	gazdafaj	lelőhely	gyűjtési idő	azonos gazdaegyed
new to the fauna of Hungary	louse species	male	female	larva	host species	locality	date of collection	identical hosts
	ordo: Amblycera							
	Familia: Menoponidae							
	Genus: Colpocephalum							
	C. zebra (Burmeister, 1838)	0	1	0	Ciconia ciconia	Nádudvar	01.09.2000	
+	C. milvi (Tendeiro & Restivo, 1979)	1	2	0	Milvus milvus	Németországól	18.02.2000	
	C. flavescens (De Haan, 1829)	0	2	0	Haliaeetus albicilla	Gálvavencsellő	10.02.2000	1
	C. turbinatum (Denny, 1842)	0	1	0	Circus aeruginosus	Hortobágy	29.07.2001	
	C. nanum (Piaget, 1880)	0	1	0	Accipiter gentilis	Debrecen	25.02.2002	2
+	C. impressum (Rudow, 1866)	0	1	0	Aquila pomarina	Hajdúnánás	11.09.2001	3
		1	1	0	Aquila chrysaetos	Abádszalók	18.11.2001	
+	C. subzerafae (Tendeiro, 1988)	1	4	0	Falco cherrug	Hortobágy	28.10.2002	
	Genus: Eucolpocephalum							
	E. femorale (Piaget, 1880)	2	2	1	Platalea leucorodia	Németsziget	26.07.2001	
	Genus: Gruimenopon							
	G. longum (Giebel, 1874)	57	82	49	Grus grus	Hortobágyhalastó	11.10.2002	
	Genus: Kurodaia							
	K. subpachygaster (Piaget, 1880)	1	0	0	Tyto alba	Porcshalma	26.09.2002	
	Genus: Myrsidea							
	M. anaspila (Nitzsch, 1866)	0	1	0	Corvus corax	Debrecen	27.03.2001	
	Genus: Trinoton							
+	T. cygni (Eichler, 1943)	0	2	0	Cygnus olor	Tiszalók	15.12.2001	
	Familia: Laemobothridae							
	Genus: Laemobothrion							
	L. maximum (Bechet, 1961)	0	3	0	Aquila pomarina	Hajdúnánás	11.09.2001	3
	ordo: Ischnocera							
	Familia: Philopteridae							
	Genus: Ardeicola							
+	A. expallidus (Blagovescenszki, 1949)	1	2	2	Egretta alba	Balmazújváros	19.07.2000	
	A. ciconiae (Linne, 1758)	4	4	0	Ciconia ciconia	Vámospércs	24.07.2001	
	Genus: Craspedorrhynchus							
	C. macrocephalus (Nitzsch, 1874)	0	1	0	Haliaeetus albicilla	Gálvavencsellő	10.02.2000	1
	C. platystomus (Burmeister, 1838)	2	4	0	Buteo buteo	Tizsaszentimre	16.11.2000	4
		3	3	1	Buteo buteo	Tizsafüred	17.02.2001	
+	C. fraterculus (Eichler & Zlotorzicka, 1975)	0	2	0	Aquila heliaca	Hevesvezerkény	22.11.2003	
	Genus: Degeeriella							
+	D. discocephalus (Burmeister, 1838)	3	5	0	Haliaeetus albicilla	Gálvavencsellő	10.02.2000	1
	D. nisis (Giebel, 1874)	0	1	0	Accipiter gentilis	Debrecen	25.02.2002	2
		3	4	2	Accipiter nisis	Hortobágy	26.02.2002	
	D. fulva (Hopkins, 1947)	1	0	0	Buteo buteo	Tizsaszentimre	16.11.2000	4
		0	1	0	Buteo buteo	?	14.07.2001	
		2	2	0	Buteo buteo	Létavértes	06.03.2000	
	D. rufa (Burmeister, 1838)	1	1	0	Falco cherrug	Kócsújfalu	21.02.2000	
	Genus: Neophilopterus							
	N. tricolor (Burmeister, 1838)	5	6	12	Ciconia nigra	Hortobágy	08.08.2000	
	Genus: Strigiphilus							
	S. barbatus (Osborn, 1902)	1	3	0	Asio otus	Monostorpályi	19.01.2000	

megoldani a testtáji lokalizáció pontos leírását, valamint a tetvek összes példányának begyűjtését egy-egy madárról, hiszen ez gyakran hátráltatta volna az állatorvosi gyógyító munka hatékonyságát.

A madarak lelőhelyei közül csak a 2001. július 14-én kórházba került egyik egerészölyv (*Buteo buteo*) lelőhelye hiányzott. A vörös kánya (*Milvus milvus*) Németországból szárnytörötten került a madárkórházba 2000. február 18-án, a róla gyűjtött fajok előfordulásának faunisztikai értéke ennek tükrében értelmezhető. A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) kétszer, az egerészölyv négyszer, a kerecsensólyom (*Falco cherrug*) kétszer, a többi madárfaj csak egyszer fordult elő. A megvizsgált 24 madárból 13 Hajdú-Bihar, 11 Jász-Nagykun-Szolnok megyéből került a kórházba. Adatainkban a "Hortobágy" lelőhely megjelölés az állatkórházban már hosszabb ideje kezelt madarakra vonatkozik, noha valószínű, hogy e fertőzések többsége a madarak eredeti lelőhelyéről került a madárkórházba.

A tolltetveket 70%-os alkoholban tároltuk. Nevezéktanuknál Hopkins & Clay (1952), valamint Price *et al.* (2003) munkáit követtük, míg a gazdaállatok rendszertanánál Magyar *et al.* (1998) munkáját vettük alapul.

A Magyarország faunájára nézve új fajok megítélése, valamint más összehasonlítási alapként Rékási (1973, 1984, 1986, 1987, 1993, 1997, 2002), Rékási *et al.* (1997), Rózsa *et al.* (1996) és Rózsa (2003) munkáit vettük alapul.

3. Eredmények és értékelés

A megvizsgált madarak és a róluk gyűjtött tetvek adatait az 1. táblázat összegzi. A

megvizsgált 19 faj mind a 24 egyede tolltetvekkel fertőzött volt. A 19 madárfaj közül 10 faj (Accipitriiformes és Falconiformes) fokozottan védett. A nagykovács és a vörös kánya esetében ezek az első hazai ektoparazitológiai adatok.

Összesen 12 nembe tartozó 24 tetűfaj került elő. A mintából 7 olyan faj került elő, amely a magyar faunára nézve új, mindez jól mutatja a kórházban ápolt madarokról való parazitológiai gyűjtőmunka jelentőségét. Összesen 298 tetvet vizsgáltunk meg. Közülük 88 (29,54%) hím, 143 (47,98%) nőstény, 67 (22,48%) lárva stádiumú állat volt. Háromnál több tetűfajt egyszer sem találtunk egy madáron. Három fajt 1 esetben, 2 fajt 3 esetben, 1 fajt 20 esetben találtunk a gazdaállatokon. A legtöbb (188) tolltetű egy Achilles-in szakadással kezelt darun volt található, talán éppen azért, mert a sérült lábbal nem tudott védekezni a tetvekkel szemben (Solt 1998). A rétisas (*Haliaeetus albicilla*) ciánmérgezetten került a kórházba, erről a megyei lapok is beszámoltak. Bár a vizsgált vörös kánya Németországból származott, a róla gyűjtött tolltetvek vélhetően vadon is előfordulnak hazánkban, hiszen a vörös kánya az 1990-es évek eleje óta ismét fészkel a Dél-Dunántúlon.

A jövőben érdemes lenne a hosszabb ideig kórházban kezelt madarokról teljesebb gyűjtést végezni, mivel egy később megismételt gyűjtés során megtudhatnánk, hogy újrafertőződnek-e a madarak. Fontos előrelépés lenne továbbá a gyűjtéskor a tetvek testtáji lokalizációt is figyelembe venni. Az azonos gazdafajon előforduló tolltetű fajok eltérő testtáji lokalizációja a táplálékforrásokért folyó kompetíció következménye is lehet, míg más szerzők

kísérletes (Rózsa 1993) és elméleti (Reiczigel & Rózsa 1998) tanulmányai szerint ez inkább a gazdaállatok védekezési (tolláskodás, vakaródzás) magatartásával szembeni adaptációként magyarázható.

Köszönetnyilvánítás. Hálásan köszönöm dr. Déri János és dr. Déri Jánosné gyűjtő munkáját.

Irodalomjegyzék

- Hopkins, G. H. E. & T. Clay 1952. A checklist of the genera and species of Mallophaga. – British Museum of Natural History, London.
- Magyar, G., Hadarics, T., Waliczky, Z., Schmidt, A., Nagy, T. & A. Bankovics 1998. Nomenclator avium Hungariae - Magyarország madarainak névjegyzéke. – KTM Természetvédelmi Hivatal Madártani Intézete, Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Budapest-Szeged.
- Price, R. D., Hellenenthal, R. A., Palma, R. L., Johnson, K. P. & D. H. Clayton 2003. The Chewing Lice: World Checklist and Biological Overview. INHS Special Publication 24. – Illinois Natural History Survey, Illinois, USA
- Reiczigel, J. & L. Rózsa 1998. Host-mediated site-segregation of ectoparasites: an individual-based simulation study. – J. Parasitol. 84: 491-498
- Rékási, J. 1973 Mallophaga of birds in Hungary. – Parasit. hung. 6: 215-238.
- Rékási, J. 1984. The Mallophaga collection of the Mátra-Museum I. - Folia Historio – Naturalia Musei Matraensis, Gyöngyös 9: 23-47.
- Rékási, J. 1986. Feather lice of Hungarian birds (Mallophaga) II. – Parasit. hung. 19: 119-126.
- Rékási, J. 1987. Adatok a kerecsensólyom (*Falco cherrug*) és a daru (*Grus grus*) tolltetű (Mallophaga) fertőzöttségéhez. – Aquila, 93-94: 309-310.
- Rékási, J. 1993. Bird Lice (Mallophaga) Parasiting the Birds of Hungary. - Aquila, 100: 71-93.
- Rékási, J. 2002. Data to Bird-Lice (Mallophaga) Fauna of the Fertő-Hanság National Park. Pp. 319-323. In: Mahunka, S. (ed). The Fauna of the Fertő-Hanság National Park. – Hungarian Natural History Museum, Budapest.
- Rékási, J., Déri, J. & J. Déri 2002. Adatok a hortobágyi madárkórházban kezelt madarak Mallophaga fertőzöttségéhez. – Aquila, 107-108: 114-115.
- Rékási, J., Rózsa, L. & J. B. Kiss 1997. Patterns in the distribution of avian lice (Phthiraptera: Amblycera, Ischnocera). – J. Avian Biol. 28: 150-156.
- Rózsa, L. 1993. An experimental test of the site-specificity of preening to control lice in feral pigeons. – J. Parasitol. 79: 968-970.
- Rózsa, L. 2003. A madarak tetvei (Phthiraptera). - Állattani Közlemények 88: 3-29.
- Rózsa, L., Rékási, J. & J. Reiczigel 1996. Relationship of host coloniality to the population ecology of avian lice (Insecta: Phthiraptera). – J. Anim. Ecol. 65: 242-248.